

Petánovics Katalin

Bűn és bűnhődés az egyén és a faluközösség szempontjából

A vizsgált dunántúli katolikus falu, Várvölgy, hitéletét kettős hatás szövi át. Egyik a keresztény tanítás,¹ a másik a hagyományvilág, amely igen régies, archaikus elemeket is megőrzött. A kettő gyakran összefonódik, s együtt él a gondolkodásban és az érzésekben.

A jelen dolgozatban e kettősség jegyében boncolgatom a lélek – lelkiismeret, a bűn és bűnhődés kérdését. Minden olyan tett, amellyel fölborítják, megsértik a közösség nyugalma, szembe kerül a falu erkölcsi ítéletével és igazságérzetével. Ezért jogosan elvárják a bűnöstől hogy bűnhődjön, és Istentől hogy büntessen, mert így áll helyre a kívánt egyensúly.

Mondandóm érdekében először a lélek helyét és szerepét foglalom össze, majd röviden utalok a túlvilágról való elképzeléseikre, éppen a földi és az égi büntetés és jutalmazás hasonlósága miatt. Végül konkrét esetek kapcsán taglalom az egyén (a bűnös) és a közösség szembesülését.

A lélek lehet a fejben, a fejnek egy részében a „kupában” (tarkóban), az egész testben, de legtöbbször mégis a vérben és az általa táplált szívben vélik a lakóhelyét.² Egy idős asszony nagyon szép meghatározását idézem: „Isten lélek, és Isten maga a szeretet. Ezért a lélek helye a szív, hiszen azt mondjuk, hogy szívből szeretünk. Ha pedig szívből szeretünk, akkor a lelkünk a szívben lakik. Azt is mondják, ha a lélek beteg, fáj a szív is. Ez is bizonyíték.”³ Ugyancsak ő fejtette ki a lelketlen ember fogalmát: „A gonosz, rossz ember azért lelketlen, mert nem képes a szeretetre. Van lelke, mert Isten teremtette, és lélek nélkül nem tudna élni, de mivel ez a lélek rossz úton jár, szeretetlen, nem képes betölteni igazi hivatását. Ezért olyan, mintha nem is lenne neki lelke.”⁴

Meggyőződésük szerint a földi és az égi elbírálás hasonló egymáshoz, mert a meg nem bánt súlyos bűnök következménye nem szűnik meg a halállal, hanem ezzel a teherrel indul a lélek az ítéltre. Ezt nemcsak keresztény hitük tanításából tudják, hanem elsősorban az általuk ismert személyek lelkének túlvilági sorsáról kapott jelzésekből sejtik. Ezáltal az igazságérzetük megnyugszik, mert úgy érzik, hogy a bűnössel szemben tanúsított viselkedésük, vélekedésük jogos volt.

A túlvilágról való képük bizonytalan. Ez természetes: szem nem látta, fül nem hallotta világról van szó.⁵ Azokat az általánosan ismert képeket, fogalmakat sorolják,

amelyeket festményeken láttak, ponyvákban, látomás-irodalomban olvastak. Ha viszont konkrétan megélt, megálmódott esetekről számolnak be, akkor színesedik ez a kép. Felszabadultan közlekednek ég és föld között, lehozzák a földre az égit, és fölemelik a földet az égbe. Elmondják, hogy kit láttak a pokolban kénkőves mocsárban gyötrődni, ki kért imát vagy misét, mert már csak az hiányzott a tisztítóútból való szabadulásához, kit láttak földi nyavalyában – gennyes sebekből borítva – szenvedni, mert szentségek nélkül halt meg, ki dolgozott sokat, segítséget várva, s kit hallottak megnyugtatóan nyilatkozni, hogy jó helye van.⁶

Legtöbbször s legszívesebben a mennyországról beszélnek, hiszen mindenki oda vágyódik, ezért is képzelik el a földi világ kicsit jobb hasonmásaként. Megerősítik ezt a fölfogást olyan elbeszélések, amelyek arról szólnak, hogy a lelkek ugyanolyan testben és ruhában vannak ott is, mint amilyenben eltemették őket.

A haldoklók látnak valakit – vagy egy hozzátartozójukat, vagy egy előttük meghalt ismerősüket, falubelit – aki eljött értük és hívja őket magával. Néha néven is nevezik őket. A haldoklónál jelentkező halottak mintegy bátorítják, megkönnyítik a haldokló helyzetét, mert segítik, vezetik, nehogy eltévedjen az előtte álló hosszú úton.⁷ De előfordul, hogy kéri a mellettük virrasztókat, hogy küldjék el a jövevényt, mert nem akarnak vele menni.⁸

Sz.-né apját halott felesége hívta. T.-né fia anyja álmában bejelentette, hogy sokat kell dolgoznia, de most segítséget kap XY személyében, aki azon az éjjelen váratlanul meghalt. K.-né 93 éves anyja 10 évig ágyban fekvő beteg volt. Nem is tudta, hogy előtte egy évvel meghalt infarktuszban egy férfi, aki eljött érte. Kérdezte a lányát, hogy ki az, aki ott áll előtte? De mivel a lány nem látott senkit, nem tudott válaszolni. Erre pár perc múlva az anyja – a lány legnagyobb döbbenetére – megnevezte az illetőt.

A túlvilági test nem azonos a földi porhüvelyünkkel mondják – de külső formájában mindenképpen olyan. Másként nem ismernék meg egymást a hozzátartozók és a barátok. Számos megkérdezett véleménye szerint a mennyországban is csak azok tartanak össze, azok barátoknak, akik földi életükben szeretettel voltak egymás iránt. Akivel csak köszönőviszonyban voltak, nem közelednek hozzá a Paradicsomban sem, mert nem vál-

toztatnak földi szokásaikon.⁹

Hadd tegyem ezt még egyértelműbbé a következő – névvel, időponttal hitelesített – történettel: Az 1930-as években meghalt egy sokgyerekes szegény ember, akinek nem volt olyan rendes vászon gatyája, amelyben ilendően eltemethették volna. A jólelkű és jóbbmódú komaasszonyuk hozott egyet saját férje gatyái közül, s abba öltöztették fel. Addig nem történt semmi különös, amíg meg nem halt a koma is. Amint találkoztak a túlvilágon, a ruhadarab eredeti tulajdonosának első tette az volt, hogy lehúzta a komájáról a gatyát, hogy az az övé. A kárvallott szegény ember álomban elmondta a történetet a családjának, s kérte őket, hogy küldjenek utána gatyát, mert mégsem járhat hiányos öltözetben a másvilágon. A következő halottal el is küldték a kért holmit – beletették a koporsójába – s ezzel megoldódott a probléma, nem jelentkezett többé a pórus járt szegény ember.¹⁰

Köztudott dolog, hogy más ruhájában nem szabad senkit eltemetni, mert azt leveszi róla a halott tulajdonos. Ezért az idősebb korosztály a használt – ún. turkált ruhákat se meg nem veszi, se föl nem veszi attól való félelmében, hogy az esetleg egy halotté volt. A hiedelem szerint ugyanis aki más holmiját birtokolja, annak részben hatalma van az eredeti tulajdonos fölött és visszaélhet vele (pl. megronthatja), de a halott is visszakövetelheti a sajátját tőlük. Legbiztosabb tehát, ha maguk készítik elő a halálra való ruhájukat, így kizárnak minden varatlan eseményt.¹¹

A jó lelkek békességet lelnek, nem kíváncsiak vissza, ők azok, akik földi életüket emberségesen élték le, és ún. szép halállal – szentségekkel ellátva – otthonukban halnak meg. Ha valamiért mégis visszajönnek, akkor is galamb, fecske, pillangó, enyhe szellő vagy fuvallat formájában jelentkeznek, s félelem helyett örömet, boldog érzést hagynak maguk után. Róluk most nem szövegünk,¹² csak azokról, akik valami okból visszajárnak sokszor heteken át, és zavarják, félelemben tartják az élőket.

Kik járnak haza?

1/ Akik a hiedelem szerint „nem kerültek még ítélet alá. Mivel a világon percnként igen sokan meghalnak, ezért időbe telik (40 nap, hat hét) amíg Isten elé jutnak.”¹³

2/ Akik a tisztítóhelyen vannak és szükségük van a földiek lelki segítségére: imára, értük ajánlott szentmisére.

3/ „A letisztult lelkek” a purgatóriumból szabadulnak, de még nem mennek egyenesen az égbe (vagyis a mennyországba). Ők kérhetik elintézetlen ügyeik rendezését, itthon maradt kedves holmijuk utánuk küldését.¹⁴

4/ A „tévölgő lelkek”, akik bolyongásra ítéltettek, s esténként a kiválasztott képességű élők látják, amint apró mécs láng alakjában olyan tömegben népesítik be a földet, hogyha mindenki látná őket, nem tudnának hova

lépni. Akik nem látják, de tudnak a létezésükről, napnyugta után soha nem öntenek forró vizet a földre, nehogy leforrázzák a lelkeket. A „tévölgő lelkek” szerepe, létezésük oka egyenlőre tisztázatlan.¹⁵

5/ Végül hazajönnek azok, ha tehetik, akik földi bűneik miatt a másvilágon sem nyughatnak: a gyilkosok, öngyilkosok, hamistanuk, másokat megkárosító kapzsiak, a holtig gyűlölködők, az istenkáromlók, a hitetlenek.

Dolgozatomban az 5. ponttal foglalkozom. A felsorolt vétkek a közvélemény szerint mind halálos bűnök, s ha elkövetőik bünbánat nélkül halnak meg, útjuk egyenesen a pokolba visz. Éppen emiatt különösen félnek tőlük.

Bár van egy mondásuk, hogy a pokolból nem jöhetnek, a mennyországból meg nem jönnek vissza, de a tapasztalatuk más. Tudják, hogy bármikor megjelenhetnek különös jelek, zajok kíséretében vagy ritkábban saját alakjukban is. Egyesek üvegszám tartanak otthonukban szenteltvizet, s hetenként vagy még gyakrabban meghintik a szobájukat, ágyukat, hogy távol tartsák maguktól a rossz szellemeket, amelyeket leginkább az elkárhozott halottakkal azonosítanak.¹⁶

Tudnak történeteket olyan egyénekről, akik álmukban vagy önkívületükben megjárták a három túlvilági helyet, és a pokolban ismerősre leltek.

A falu közvéleményét leginkább a gyilkosságok foglalkoztatják. A halálos bűnök elkövetői földi életükben sem boldogok, minden napjuk nyugtalan, ők az örökös kedvetlenek, pörlekedők, kötekedők, elégedetlenek, gyűlölködők. Haláluk után is hasonló a büntetésük. A közismert hiedelemmondai kapzsi ember, akit helybeliként névvel illetnek, egész életében azon mesterkedett, hogy néhány centit a szomszédja földjéből a magáéhoz csatolhasson. Odaát is ebben a büntetésben részesült: időtlen időkhöz vissza kell járnia, s látták, amint éjfélől kakasszóig megállás nélkül le s föl járt a mezsgyéjén.¹⁷

Aki szívében haraggal hal meg, meg kell jelennie haragosánál, hogy bocsásson meg neki, imádkozzon érte, mert addig nem nyugodhat. Más alkalommal délben állt haragosa elé a halott a temetőben, s néma jelenlétének riasztó félelmével zsarolta ki az imát.¹⁸

Az istentelen boszorkány temetésekor koporsójából egy nagy fekete bogár szállt ki, s a körülállóknak döbbenetére azt mondta: Átkozott légy a földben!¹⁹ A másik „tudálékos” asszony koporsója alól nem lehetett elűzni egy vinnyogó, vonyító fekete kutyát, amelyről senki sem tudta, honnan került oda.²⁰ Országszerte ismert hiedelem, hogy a lélek egészen a koporsó sírba tételéig a koporsón ül, vagy körülötte, fölötte van láthatatlanul, s azután hagyja el a testet.

Sokan úgy gondolják, hogy az átkozódó fekete bogár és a nyüzszítő fekete kutya a halott látható gonosz lelke volt. Mindkettő eltűnt a sír behatolásakor.

Egy-egy ilyen esemény felkavarja a jelenlévőket, és szinte biztosra veszik, hogy ez a lélek elkárhozik. Életében is azt nézte, hogy kinek ártson, halála után is ezt te-

szí, ha teheti. Ezért ha furcsán viselkedő kutyával, egérrel, macskával, békával találkozunk, meggyőződésük, hogy rossz szándékú lélek, és kikerülnek. A fenti példákön túl nagyon félnek az öngyilkosoktól.²¹ Azt tartják, hogy az Istentől kapott életet csak Isten veheti el tőlünk. Régen sem virrasztani, sem nyilvánosan siratni nem szokták ezeket a szerencsétlen embereket, hanem sietve elásták a temető árkába.²² Sírjukat nem gondozták, hiszen úgy vélekedtek, hogy elkárhoznak, ezért nem kerülhetnek a temető megszentelt földjébe sem. Azon kívül még ma is nagy szégyen a családra nézve, ha egyik tagja önkézzével vet véget az életének, pedig az egyház – noha fenntartja tiltását – megadja az öngyilkos számára is a végtisztességet.²³

Az öngyilkosok lépteit, jövés-menését, ajtócsapkodását, csörömpölését gyakran hallják a családtagok, s tudják, hogy az ő nyugtalan lelkük bolyong. Hol imádkoznak értük, hol szidják, elküldik, hol szenteltvízzel védekeznek ellenük. Azt mondják, hogy holtnak holt a barátja, ha már önként elmentek, maradjanak csak ott, ahova Isten ítélete rendelte őket. Mindezekon túl a szemükben mégis a legnagyobb bűn a gyilkosság. Kiténik abból is, hogy a – sajnos – gyakori öngyilkosságokat nem tartják oly mértékben számon, mint a gyilkosságokat. Pedig ezek 60–80 éve történtek, mégis mindenki hallott róluk. Nemzedékről nemzedékre adják tovább, s időnként az ártatlan leszármazottak még ma is szenvednek a megbélyegző gyilkos szótól. Különös figyelemmel kísérték az elkövetők és a családjuk sorsát, s bizonyos elégtétellel számolnak be arról, hogy Isten miként bosszualta meg rajtuk az ártatlan vért.

Gyűjtött anyagomban nyolc gyilkosság szerepel. Mindegyik néven nevezett, valóságos eset.²⁴

A falu közössége – noha borzad magától a gyilkos cselekedettől – mégis más-más mércével mér a körülmények ismeretében. Van, akit fölment; van akit elítél, de visszafogad; és van, akinek sohasem bocsát meg.²⁵

1/ Nem ítélték el azt a sokgyerekes anyát, aki hirtelen ideges mozdulattal nagykéssel agyonszúrta kenyérért síró kislányát. (A törvény elfogadta a védekezését, hogy a gyermek beleszaladt a késbe. A többi gyermeket nézték, s a munkaképtelen hadirokkant apát.) Tudták jól, hogy büntetését önmagában hordta, mert egy életen át szenvedett a szerencsétlen asszony. – Megértették azt a fiatalembert is, aki anyja védelmében véletlenül megölte durva, részeges apját. Letöltötte a kiszabott börtönbüntetését, de folyton apja szelleme lebegett előtte, nemcsak a börtöncellában, hanem itthon is, ébren és álmában egyaránt. S bár bűne halálos volt, ennek ellenére szerintük nem kárhozik el, mert Isten ugyanúgy vélekedik róla, mint a falu. Megbocsát.

2/ Akiket elítéltek és elítélnek a mai napig: azt a rártarti nagygazdát, aki agyonlőtt egy 17 éves árva fiút, mert vigyázatlansága miatt elégett a réten egy petrence szénája. Ült ugyan valamennyit a gyilkos – korántsem

annyt, mint amennyit megérdemelt volna – de ahogy mondják: A jó Isten sem sejt (siet) sem felejt!, hanem megbünteti a bűnt már a földön is. K.D. két felnőtt gyereke (fia és a lánya) fiatalon, tragikus hirtelenséggel halt meg, és a családból mindenki szerencsétlen sorsra jutott. Egyedül a nyakas, hirtelen haragú ember élt magas kort. A közvélemény szerint büntetésből kellett végignéznie családjá pusztulását. Kötekedő, goromba ember hírében állt, akinek ugyan köszöntek, nem közösitették ki, de akit igyekezett mindenki kikerülni. Ugyancsak egy indulatos, gögös fiatal gazda családi viszály miatt leszúrta fiatal sógorát. Őt is elítélték, de büntetése leteltével hazajöve feleségének kijelentette, hogy a történetek miatt nem kell szégyenkeznie, mert akkor is Sz. G.-né! Vagyis nem akárki felesége! Úgy tűnt, hogy nem bánta meg a tettét, nem hunyászkodott, nem törődött meg. Legalábbis kifelé. De a vele közös udvarban lakók sokszor látták, amint éjjelenként álmatlanul ült az istálló küszöbén.²⁶

Elítélték azt a két testvért is, akik megölték sógorukat, de csak egyikük vállalta magára a bűnt. A börtönből szabadulva sem volt nyugtuk soha. Éjjelente állandóan hallották a padláson a vég nélküli csoszogást, amelyről azt gondolták, hogy meggyilkolt sógoruk áll bosszút rajtuk, folyton emlékeztetve őket erőszakos cselekedetükre.

Egy másik férfinak – nem szándékosan – hanem indulatból elkövetett emberölését egész életében fölemlgették, ha valamiért dühbe gurult.

Őket tehát elítélték a falubeliek, de visszafogadták a közösségbe, mivel a börtönben valamelyest megszenvedtek a tettükért. Igaz, hogy semmiféle társadalmi tisztiséget nem viselhetek többé, keresztszülőnek, esküvői tanúnak sem hívták, és nem volt olyan ember, aki velük beszélve ne gondolt volna múltjukra. Ezt ők pontosan érezték is.

3/ Azoknak, akik megszegették a falu erkölcsi rendjét, amely megkövetelte, hogy a bűnért büntetést kell vállalniuk az igazságosság nevében, és mégis sikerült kibújniuk a törvény alól, azoknak nem bocsátottak meg soha. Az egyik ilyen eset annak a nyomtalanul eltűnt férfinak a fiáé, akit a falu felelősnek tart apja sorsáért, akit sem élve, sem holtan nem találtak meg soha. S mivel bizonyíték nem volt, nem volt ítélet sem. De a falu szemében bizonyítéknak számított, hogy az eltűnt felesége rögtön fekete kendőt kötött gyásza jeléül, alighogy megkezdődött a nyomozás, s így siratta a férjét: Jaj Istenem, Istenem, konyhakötény a szemfődele! Szerintük konyhaköténybe csavarták a fejét, ezért volt a furcsa sirató szöveg. Bizonyítékként emlegetik, hogy a (feltételezett) gyilkos nem bírt vért látni, s ő maga fehérvérűségben halt meg. Halála előtt nagy hangon anyját vádolta elrontott, gyötrelmes életéért, s a temetést végző pap – aki a nagybeteg halála előtt ellátta szentségekkel – a szokottól eltérő módon erősen figyelte a hozzátartozók viselkedését.

Legalábbis így látta a falu népe.

Az utolsó megbocsáthatatlan eset szerencsétlen véletlen volt. Egy nagyhangú, nagydarab, erejével büszkélkedő ember mindenáron birkózni akart, s úgy vágta földhöz a szabódó, nála sokkal gyöngébb alkatú és egyszerűbb embert, hogy többé nem bírt felállni. Ráadásul nem siettek orvosért abban bízva, hogy múló rosszullet és majd rendbe jön. De a kórházban meghalt. A család minden követ megmozgatott, hogy ne kerüljön a börtönbe az elkövető. Nem is került. De utána soha nem volt békessége, a saját lelke vádolta éjjel-nappal szünet nélkül. Búskomor lett és hallgatag. Egyre azt hajtogatta: Ha csak egy hónapot is börtönben lettem volna, megnyugodnék, hogy megbűnhődtem meg gondolatlanságomért. Végül nem bírta tovább az önvádat, s a szőlőhegyen fölakasztotta magát. Felesége szintén lelki beteg lett, és egészen eltorzulva a bánat okozta szenvedéstől hamarosan meghalt. Fiuk ugyancsak súlyos betegen, viszonylag fiatalon követte az anyját. Hiába volt a vezeklés, s végül az önbüntetés legnagyobbika, az öngyilkosság, a közösségtől nem kapott feloldozást. Ebben biztosan közrejátszik az is, hogy egy szegény, csendes, gyenge emberen mutatta meg az erejét, aki nem akart birkózni, mert eleve egyenlőtlen volt a „harc” kimenetele. Még azok sorsában is Isten büntetését látták, akik szerintük hamisan tanúskodtak az ügyben. Nem volt éjjeli nyugodalmuk, mert folyton-folyvást azt hallották, mintha az ablakukon át homokot, földet, kavicsot szórtak volna láthatatlan kezek a szobájukba. Egyikük torokrákban halt meg – a 8. parancsolat – a hamistanúságot ne tégy! megszegése miatt. Szájával hazudott, ott érte a büntetés.²⁷ Ellentétben a többi halálos bünt elkövetővel, akiket láttak, vagy hallottak visszajövetelükről, a gyilkosok síron túli jelentkezéséről nem sokat tudnak, mert azt a család nem árulta el.

Másrészt a megszokottnál több misét mondtak értük, hogy nyugtuk legyen tőlük, megelőzzék nem kívánt látogatásukat. Olyan véleményt is hallottam, hogy ahova a gyilkosok kerülnek, onnét senki többet ki nem szabadul, azért nem jöhetnek vissza. Ennek ellenére az öngyilkosok és a gyilkosok sírja közelében félnek a legjobban ha útjuk éjjel a temetőn keresztül vezet.

A fentiekben igyekeztem rámutatni a falu erkölcsi ítéletére, s a bűnösök egyéni lelki szenvedéseire, már amennyit a falu ebből észrevett, vagy feltételezett.

A tragikus sort egy komikus, vagy inkább tragikomikus történettel zárom. Látszólag nem illik ide, hiszen nem erőszakos cselekedetről szól. Mégis, mivel lelkiismereti problémával kapcsolatos, az előbbiek tanulságos ellentétjeként szólok róla. Ez is véglét, akárcsak a gyilkos indulat, csak ellenkező előjelű.

Ő éppúgy áthágta a józan megfontolást és értékítéletet, mint az előzők. Tettének ugyanúgy volt áldozata, ha nem is halálos.

1949 telén a falu két jómódú családjának a gyereke összeházasodott. Akkoriban szigorú szabályok írták elő, hogy ki hány hízót vághat, hány kiló zsírt kell beszállgatnia abból is, és akit engedély nélkül ún. feketevágáson értek, alaposan megbüntették, még börtönbe is zárták.

A lakodalomra a vőlegény apja titokban levágott egy nevendék borjút. A titok persze kitudódott, följelentették, s mindkét gazdát bekísérték a rendőrségre. Ügyvédjeik tanácsára mindketten állhatatosan tagadtak, s mivel egy zárkában voltak, összehangolták a mondanójukat. Elérkezett a tárgyalás napja, s a két örömapát külön-külön cellában helyezték el. A vőlegény apja mélyen hívő, becsületére, igazmondására sokat adó ember volt, ráadásul templomatyja. Tudta, hogy a tárgyaláson esküt kell tennie arra, hogy a szintiszta igazságot mondja. Egész éjjel tusakodott, és úgy érezte, hogy az Úr Jézus azt követeli tőle, hogy őszintén beszéljen.²⁸ Küzdelmét megtettezte, hogy a 10 parancsolatot esténként szinte imaként szokta családjával közösen elmondani, hogy minden parancs a vérükbe ivódjon, és soha ne feledkezzenek meg a kötelességükről. A 8. parancs pedig így szól: Ne tégy hamis tanúságot felebarátod ellen! Másnap a tárgyaláson nemcsak elfogadta, hogy valóban engedély nélkül vágott borjút, hanem még azt is bevallotta, amiről senki sem tudott, tudniillik hogy a nászura is vágott egyet. Mindkettőjüket elítélték a tiszta lelkiismeret jutalmaként! Mert arra már nem gondolt – pedig ez is erkölcsi parancs – hogy a „másnak kárt okozó titkot nem szabad kibeszélni.”²⁹

A történetet saját fia és még számosan elmesélték nevetve-bosszankodva, és mindnyájan ugyanazt a tanulságot vonták le, hogy a sajátjukat vágták le, senkinek semmi köze hozzá. Ha rajtacsípték és tagadott, az nem számított bűnnek. „Ez csak egy törvén vót, a törvén ellen vétett, nem más ellen. Nem vót bűn.”

A tréfának is beillő igaz történetnek azonban nagyon is komoly erkölcsi háttere van. Először is a hamis eskütől való félelem, amelyet – hite szerint – Isten megtorol. Másodsorban úgy vélte, ha megszegte a törvényt, akkor bűnhődnie kell érte, akár igazságos az a törvény, akár nem. Harmadjára azt is számba vette, hogy a tudott, de elhallgatott bűn az ő lelkét terheli. S mivel ő tudott nászura törvénszegő tetteről, szabadulni akart ettől a felelősségtől. Lelke csak ezen az áron nyugodott meg, csak így nézhetett szembe azokkal, akiket hasonló okokból elítéltek. Hogy túlzásba vitte az igazmondást? Ezt naivsága, jóhiszemősége, vallásossága miatt tette. Nem tudta megoldani az erkölcsi dilemmát. Őt is elítélték: nevetéssel és egy kis kárörömmel.

Nászura végülis nem haragudott rá. Ismerte már, s biztos volt benne, hogy nem akart rosszat. A börtönben töltött másfél év alatt volt idejük megbeszélni a dolgot, s kibékülni egymással és a büntetésükkel egyaránt.

A példák végére jutva tanulságos volt megfigyelni,

hogyan milyen egységes a falu állásfoglalása a bűnökkel és a bűnösökkel szemben. Ezt a magatartást a nemzedékeken át együtt élő közösség igazságérzete formálta ilyené, mert a természetközeli világban egyértelműen fogalmazzuk: a gyilkosság az gyilkosság, a bűn pedig

büntetést érdemel. Másként nincs feloldozás se kívülről, se belülről. Ez a fekete-fehér életfelfogás félelmetesen egyszerűnek tűnhet, de számukra megnyugvást, biztonságot és védelmet jelentett.

Jegyzetek:

- ¹ Várvölgy Keszthelytől É-ra fekszik. A községet az Árpád-kor óta Zsidnek nevezték. 1938-ban Bakonyzsid, 1943-tól Várvölgy lett a neve. KISS 1978. 682. – KOVACSICS 1991. 127.
- ² Az adatközlők véleménye megoszlik a lélek testben való tartózkodási helyéről. Elég, ha az erre vonatkozó bőséges közlésekből Kunt E. összefoglaló munkájának erre vonatkozó sorait idézzük: „...a paraszti beszámolók túlnyomó többsége a fej, a máj, valamint a szívsérülést, illetve a vér elfolyását tartja halált okozónak.” KUNT 1987. 189.
- ³ A szívben laknak az érzelmek: szeretet, vágy, jóság, iszonyat, gyűlölet. Azt tartják, hogy kb. 6–7 hét múlva bomlik el a szív, a halott ekkor tud megjelenni a másvilágban, mert már nem köti a szíve. K.KOVÁCS 1982. 120–121.
- ⁴ Adatközlő: Zsár Vincéné. 1912.
- ⁵ Lukács ev. 23, 43.
- ⁶ Az élők túlvilágjárásának történetei hiedelemzövegekben, álomtörténetekben maradtak fenn. KUNT 1990. 100. – BOSNYÁK 1980. 11–19. – BIHARI 1980. 38.
- ⁷ L. CSISZÁR 1967. 179. hasonló közlését.
- ⁸ Az adatközlők szerint a haldoklót utoljára még megkísérti a gonosz. Feltehetően az elűzését kéri a hozzátartozóktól, akik imádkoznak érte. A középkori legendák kedvelt és gyakori motívuma a gonoszlélek csúfos megfutamodása a haldokló szent közeléből. V.ö. Szt. Erzsébet legendája a *Legenda Aurea*-ban 284.
- ⁹ V.ö. PÓCS 1990. 641. – GÖNCZI 1914. 367. Paradisom: képes kifejezése annak a helynek, ahol az ember Istennel zavartalan közelségben élhet. Bibliai nevek és fogalmak 188–189.
- ¹⁰ E kérdésről ír PÓCS 1990. 639.
- ¹¹ V.ö. CSISZÁR 1967. 166. – KUNT 1990. 72.
- ¹² A lélek ősi szimbóluma a madár. Különösen a megváltott lélek jelképe a galamb vagy más madár. A középkori szentek legendáiban is ilyen értelemben jelennek meg a madarak (pl. Árpádházi Szt. Erzsébet; Avilai Szt. Teréz stb.) – E kérdésről KUNT 1987. 117. – ERDÉLYI 1961. 192.
- ¹³ Egyesek szerint a lélek a halál vagy a temetés után azonnal Isten ítélőszéke elé áll. Mások szerint 40 nap, 6 hét múlva kerül rá a sor. Ez utóbbi nézet az általánosabb. L. erre vonatkozóan PÓCS 1990. 637. 640. – KUNT 1987. 189–190. – K.KOVÁCS 1982. 120. JUNG é.n. 69.
- ¹⁴ CSISZÁR 1967. 189. – PÓCS 1997. 34.
- ¹⁵ A bolygó lelkekről szóló hiedelmet csaknem minden faluban ismerik, de hogy kik ők, és miért bolyonganak, nem tudják. BONDÁR F. 1982. 28. 60. adatközlői szerint a meghalt emberek lelkei az utolsó ítéletig bolyonganak a földön, és azért nem öntenek forró vizet az udvarra, nehogy hozzátartozóik lelkét érje. F. bolygó lelkek ártalmatlanok.
- ¹⁶ A szellemektől való szabadulásnak többféle – sokszor ellentétes előjelű módját gyakorolják: szenteltvízzel hintett szoba, ágy; megkérdezik, mit akar a lélek; szentmisét mondatnak; vagy éppen goromba káromkodással, durva szóval űzik el. KÖRNER 1970. 72–77.
- ¹⁷ KÖRNER 1970. 66. A visszajárás a bűn folytatása, örökké tartó ismétlése.
- ¹⁸ Ennek ellenkezőjét is gyakorolják: pl. az élő haragos, ha nem volt ideje bocsánatot kérni, kimegy a temetőbe, és a halott sírjánál kér bocsánatot. – L. erről CSISZÁR 1967. 163.
- ¹⁹ Számos példa tanúsítja a boszorkányperek tanúvallomásaiban, hogy a boszorkány vagy más tudálékos ember az orrába vagy szájába röpdülő bogártól, darázstól kapta természetfeletti tudását. PÓCS 1990. 627. – SZENDREY 1946. 35.
- ²⁰ Egy ilyen esetet a 80-as évek végén a szertartást végző plébános is átélte. A Szt. Mihály lován lévő koporsó alá váratlanul egy fekete kóbor kutya telepedett, amelyet nem bírtak elűzni a hozzátartozók, s ráadásul szüntelenül vinnyogott, nyüszített félelmében, zavarta a szertartást. Temetés után elszaladt. Ez az eset természetesen elindította a találgatásokat a faluban.
- ²¹ Egyesek annyira félnek a halottaktól, de különösen az öngyilkosoktól, hogy egyedül nem mernek kimenni a temetőbe. Ha pedig a temetőn keresztül vezető gyalogúton kell átmenniük, szinte futva teszik meg azt a szakaszt. – Pl. ha gyümölcsfára akasztva találnak valakit, azt az ágat levágják, eltüzelik, a gyümölcséből nem esznek, hanem az állatoknak adják, mert úgy gondolják, hogy még a gyümölcs is tisztátalanná vált a rajta elkövetett öngyilkosság miatt. PETÁNOVICS 1975. Kézirat

355.

- ²² 1959-ben temettek utoljára a „gödörbe”, vagyis a temető árkába egy 59 éves öngyilkos férfit. Az addigi szokástól eltérően leánya műkö keresztest állíttatott a sirra, amelyet rendszeresen ápol. – Azóta, hogy pap temeti az öngyilkosokat, virrasztanak, imádkoznak értük is.
- ²³ Egyik adatközlő férje beteg volt, es többször emlegette, hogy véget vet életének. Felesege megmondta neki, hogy inkább nagy betegnek tettei magát, de nem áll a koporsója mellé, ha ezt a szégyent hozza a családra. – Vannak azonban olyan öngyilkosságok, amelyeket – ha nem is értenek egyet vele – de nem ítélnék el, mert ismerik az okát. – V.ö. PETÁNOVICS Kézirat 355. o. KUNT 1987. 89.
- ²⁴ Az alábbi adatokat Kiss László várvölgyi plébános úr bocsátotta rendelkezésemre, amelyet ezúton is köszönök. Várvölgyön 1902–1994. között 48 öngyilkosság volt: 11 nő és 37 férfi. Átlag életkoruk 66 év. átlagosan 1,5 evenként történt egy-egy öngyilkosság. Kiemelkedően kritikus év 1974: 5 férfi, 1975: 2 nő és 1 férfi végzett önkézzel az életével. Négy szomszédos plébánia adataival összevetve ebben a faluban a legmagasabb –, és

egyben a leggyakoribb az öngyilkosságok száma. – BŐSZÖRMÉNYI 1991. 82. táblázata szerint a 19 megye közül Zala m. a 18. helyen áll mindhárom vizsgált évben: 1957–1974. – 1982. – 1907–1944 között 16 gyilkosság történt: 5 nő, 11 férfi. Átlag életkoruk 33,5 év. Ebben nem szerepel 2 eset: egyik eltűnt személy, a másik balesetből adódó halál, de a falu mindkettőt emberölésnek tartja számon.

- ²⁵ Nyolc gyilkosságról vannak adataim. Ezek – egy kivétellel – mind 1945 előtt történtek, s gyökereik nagyrészt anyagi természetű. Azóta csak egy szerencsétlen virtuskodásról tudunk, amely halálesettel végződött.
- ²⁶ Várvölgyön egy-egy udvarban 4–8 család is lakott. Még ma is vannak több család által lakott közös udvarok.
- ²⁷ DOBOS 1970. 106. A hamisan tanúskodó a pokolban is azzal a bűnnel bünhődik, amely miatt odakerült.
- ²⁸ „Az igazság vagy igazságszeretet erény, amely abban áll, hogy igaznak mutatkozik az ember cselekedeteiben, igazat szól beszédében, kerüli a kétszínűséget, a tettetést és a képmutatást.” – A Katolikus Egyház Katekizmusa 482.
- ²⁹ U.o. 489.

Irodalom:

- A Katolikus Egyház Katekizmusa. É.n. Szent István Társulat kiadása.
- Assisi Szent Ferenc Perugiai Legendája. Fordította és a bevezetőt írta VARGA Imre. É.n. H.n.
- Bibliai nevek és fogalmak. É.n. Bp.
- BIHARI Anna 1980. Magyar hiedelemmonda katalógus. Elő-munkálatok a magyarság néprajzához 6. Szerk.: Hoppál Mihály Bp.
- BONDAR Ferenc 1982. Sarkadkeresztúr néphite. In: Folklor archívum 14. Szerk.: Hoppál Mihály Bp. 7–66.
- BOSNYÁK Sándor 1980. A moldvai magyarok hitvilága. In: Folklor archívum 12. Bp.
- BŐSZÖRMÉNYI Ede 1991. Az öngyilkosság múltja és jelene. Bp.
- CSISZÁR Árpád 1967. A hazajáró lélek (A beregi nép lélekhitéből.) In: A nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve VIII–IX. 159–198. Bp.
- DOBOS Iona 1970. A történeti mondák rendszerezéséről. Ethnographia 71. 97–112.
- GÖNCZI Ferenc 1914. Göcsej s kapcsolatosan Hetés vidékének és népének összevontabb ismertetése. Kaposvár
- ERDÉLYI Zsuzsanna 1961. Adatok a magyar népköltészet színszimbolikájához. Ethnographia 72.
- Jézusról nevezett Szent Terézia összes művei. Önéletrajz. H.n. É.n.
- JUNG Károly É.n. Hiedelemmondák és hiedelmek. (Adatok

Gombos népi hiedelemvilágához.) H.n.

- KESZI KOVÁCS László 1982. Adatok a magyar néphit lélek és halál képzetéhez. 118–122. In: Előmunkálatok a magyar néprajzhoz 10. Halottkultusz Szerk.: Hoppál Mihály – Novák László
- KISS Lajos 1978. Földrajzi nevek etimológiai szótára. Bp.
- KOVACSICS József 1991. Zala megye helytörténeti lexikona. Keszthely és környéke. Bp.
- KÖRNER Tamás 1970. Mutatvány a készülő hiedelemmonda katalógusból. Ethnographia 71. 55–96.
- KUNT Ernő 1987. Az utolsó átváltozás. A magyar parasztság halálképe. BP.
- KUNT Ernő 1990. Temetkezési szokások 67–101. In: Magyar Néprajz VII. Népszokás. Néphit. Népi vallásosság BP.
- PETÁNOVICS Katalin: Vállus, egy summásfalu népraja. 1975. Kézirat: Hitvilág fejezet 355. o.
- PÓCS Éva 1990. Néphit 527–692. In: Magyar Néprajz VII. Népszokás. Néphit. Népi vallásosság. Bp.
- PÓCS Éva 1997. Élők és holtak, látók és boszorkányok. Bp.
- RÓHEIM Géza 1990. Magyar néphit és népszokások. Faximile kiadás. Szeged
- SZENDREY Ákos 1946. A magyar lélekhit. Ethnographia 57. 34–46.
- Újszövetségi Szentírás. 1991. Bp.
- VORAGINE de, Jacobus É.n. Legenda Aurea. Helikon Kiadó